

HET WOORD VAN DE WEEK

20e jaargang nr. 25

19 juni 1967

administratie
postbus 114, Utrecht
tel. 030-24641
postgiro 58

abonnementsprijs f 6,— per jaar
buitenland f 7,50 per jaar
voor België f 6,50
losse nummers f 0,50
verschijnt wekelijks

Orgaan van DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

„Van God verlaten”

Er zijn in onze taal een aantal uitdrukkingen die dikwijls worden gebruikt, maar waarover wij nooit veel nadenken. Zo'n gezegde is „Hij — of zij — is van God verlaten.” Als u dit hoort dan denkt u aan een man of vrouw, die het ongeluk tegemoet gaat, die zonder hulp of steun in het leven staat en die beklagenswaardig is. Soms komt er nog iets bij. Er zijn mensen, die de term verwarren met „God vergeten”, en dit betekent zo iets als: hemeltergend, uit een moreel oogpunt heel verwerpelijk. De verwarring komt hieruit voort, dat er gelovigen zijn die menen dat iemand door God wordt verlaten, omdat hij God vergeten heeft, en zich nergens meer aan stoort, niet aan God of gebod.

Maar dat is een vergissing. In de Evangelien van Mattheus en Marcus kan men lezen, dat Jezus aan het kruis werd genageld om te sterven en dat de omstanders met hem spotten. Dit vergrootte zijn ellende en zijn leed. En voordat Jezus stierf riep hij uit: „Mijn God, mijn God, waarom hebt gij mij verlaten?” Er was natuurlijk geen sprake van dat de schrijvers van het Evangelie meenden, dat Jezus zich eenzaam voelde, doordat hij een zonde zou hebben begaan.

Het was alleen zo, dat een gemarteld mens hulpeloos was overgeleverd aan zijn vijanden en God aanriep, maar tegelijk beseftte dat van die zijde geen verlossing verwacht kan worden. Welke opvatting moet de gekruisigde dan hebben gehad van God? Zeker wel de idee van een goede en zorgende vader, die zijn kinderen zou moeten beschermen, maar die afwezig is. Wie de Bijbel kent weet dat dit ook de bittere klacht is van Job: „Ik schreeuw dat mij geweld wordt aangedaan, maar ik krijg geen antwoord. Ik roep om hulp, maar er is geen recht”, zo roept Job uit. Maar zo ver in de geschiedenis hoeven wij niet terug te gaan. Wij denken namelijk aan een schrijver uit de vorige eeuw, een groot letterkundige die bekend staat als een ongelovige en als een atheïst, als iemand die niet kan aannemen, dat er zo'n verzorgende en beschermende God is. Wij bedoelen Multatuli, die in 1859 een gedicht schreef, dat hij noemde „Gebed van een onwetende.” Hij vraagt daarin hoe het mogelijk is, dat er zoveel kwaad wordt bedreven door mensen jegens hun mede-

mensen, hoe het komt dat dikwijls de rechtvaardigen worden gestraft en het onrecht wordt beloond. Hij voelt zich als een kind, dat van God verlaten is en niet weet, waarom.

In dit gedicht vindt men deze passage: „Ik ken u niet, O God! Ik riep u aan, ik zocht, ik smeekte om antwoord en gij zweegt! Ik zou zo graag uw wil doen niet uit vrees voor straf, uit hoop op loon. Maar zoals 't kind de wil zijns vaders doet... uit liefde;

Gij zweegt... en altijd zweegt Ge!”

Zo vroeg Multatuli dan waar God was, evenals Jezus aan het kruis dat had gevraagd. En de Nederlandse schrijver komt tot de conclusie, dat God zwijgt, omdat hij niet bestaat, want hij eindigt zijn aangrijpend gedicht met de kreet „De vader zwijgt... o God, er is geen God!” Er is geen beschermer van de rechtvaardigen, geen goede Vader in de hemel. De mens is op zichzelf aangewezen, ook al zou hij graag hebben gewild, dat er zo'n goede God zou bestaan. Het probleem is modern. U hebt waarschijnlijk wel gehoord van een geestelijke stroming, die als leuze in de wereld heeft geworpen: „God is dood!” Die beweging is niet geïnspireerd door onkerkelijke ongelovigen, maar door Amerikaanse theologen, door kenners dus van de godsdienst. Zij hebben ook nagedacht over die woorden van Jezus: „Mijn God, waarom hebt gij mij verlaten?” En zij kwamen tot de conclusie, dat inderdaad de mensen moeten leven zonder de hulp van God. Vandaar dat zij proberen zichzelf te redden. Zij hebben de geneeskunde ontwikkeld om zich tegen ziekten te beschermen. Zij hebben geprobeerd een maatschappelijke organisatie op te bouwen, waardoor de sociale nood en ellende konden worden verminderd. Zij hebben de wetenschap gebruikt om een techniek toe te passen, waardoor de productie kon worden verhoogd, de welvaart werd vermeerderd. De mens is zelfs in staat, machten te ontketenen waarvan hij vroeger niet kon dromen. U denkt natuurlijk ook aan de ruimtevaart en de atoom-energie.

Een Duitse filosoof van de vorige eeuw, Friedrich Nietzsche, die nu dikwijls wordt geciteerd, heeft één van zijn geschriften een profeet ingevoerd, die door gelovigen werd beschouwd als

een radio-uitzending van maandag 19 juni 1967

een dwaas. Hij begaf zich onder de mensen en vroeg waar God was gebleven. En hij zei: „Wij, wij mensen hebben hem gedood.” Dit wil dus zeggen: wij konden niet meer aan hem geloven, hij werd uit onze geest verbannen. Maar, zo vraagt hij zich ook af, kunnen wij wel zonder God leven? Wij lezen bij hem: „Is de grootheid van deze daad niet te groot voor ons? Moeten wij niet zelf Goden worden, alleen om die daad waardig te zijn?” Laten wij daarover even nadenken. De mensen zijn tot de overtuiging gekomen dat zij van God verlaten zijn. Zij kunnen niet meer rekenen op een bovenmenselijke of bovenaardse hulp en steun. Maar wat dan? Wie zal hen troosten, wie zal hen bijstaan? En daaruit vloeit voor ons die andere vraag voort: „Moeten wij niet zelf Goden worden, dat wil in dit geval zeggen: helpers van onze medemensen, redders van de rechtvaardigen, bestrijders van het kwaad?”. Om het nog anders te zeggen: „Als wij niet meer kunnen rekenen op de bijstand van God, moeten wij dan niet beseffen dat wij aangewezen zijn op elkaar?”

In dit verhaal van Nietzsche is nog iets anders opvallend. De profeet die voor een dwaas wordt gehouden vindt geen gehoor, hij wordt met spot en hoon overladen. En dan zegt hij: „Ik kom te vroeg, ik kom niet te rechter tijd. Dit wonderlijke nieuws is nog onder weg, het is nog niet aangekomen, het heeft de oren der mensen nog niet bereikt. Bliksem en donder hebben tijd nodig zoals het licht van de sterren. Grote veranderingen eisen tijd voordat zij gezien en gehoord worden, zelfs als zij al voltrokken zijn.”

Wij willen daarbij een opmerking maken. Stellig gedraagt de mens zich reeds lang zo, dat uit zijn daden blijkt dat hij niet meer gelooft aan het werkelijke bestaan van God. Hij vertrouwt op de natuur, op de wetenschap en de techniek, op de maatschappelijke organisatie en niet zelden op macht en geweld, die hij zelf in het leven roept, hoewel hij zegt te vertrouwen op God. Maar omdat diens afwezigheid toch niet duidelijk in zijn bewustzijn is doorgedrongen, ontbreekt hem al te vaak het besef van onze uitsluitende verantwoordelijkheid jegens onze medemensen. In werkelijkheid is de mens vrij, hij heeft de kinderkamer verlaten, hij moet op eigen benen staan. Maar dat de mensheid haar eigen geschiedenis maakt, al is het dan met het materiaal dat het voorgeslacht ons heeft overgeleverd, die vreselijke verplichting is ons nog niet geheel duidelijk. Er is nog een kloof tussen de macht, die de mens in zichzelf en in zijn werken heeft ontdekt, en het bewustzijn van sociale verantwoordelijkheid, dat daarmee moet samengaan. De term „Van God verlaten” betekende vroeger dat men verloren was. Nu echter is die uitdrukking slechts het constateren van een feit. Wij zijn alleen tot ondergang gedoemd, als wij dat zelf niet verhinderen en als wij niet met en voor elkaar een menselijker samenleving opbouwen. Doen wij dit niet, dan zijn we toch verloren. Niet door de almacht Gods, maar door het falen van de mensen om hun macht redelijk en zedelijk aan te wenden.

A. L. Constandse

Het nieuwe profiel van de vrouw (slot)

(overgenomen uit Mens en Wereld d.d. 4-3-1967)

Dit wordt het slot van een serie artikeltjes, die alle de vrouw en haar positie tot onderwerp hadden. Ditmaal een samenvatting en een poging tot perspectief-bieden.

We begonnen indertijd te formuleren hoe de oude, vaste opvattingen over het beeld van de vrouw er uitzagen. Men stelde — en stelt nog wel:

- dat *passiviteit* een typisch vrouwelijke eigenschap zou zijn, daarentegen activiteit iets van en voor mannen;
- dat de *emotionaliteit* vooral bij vrouwen voorkwam, het logisch redeneren bij mannen;
- dat vrouwen slechts kunnen *ontvangen* en *weergeven*, mannen kunnen produceren en creatief zijn;
- dat vrouwen *statisch* van aard zijn, en mannen dynamisch;
- dat *veiligheid* belangrijk is voor vrouwen en vrijheid voor mannen.

Ondanks dit schematisch aangegeven „oude profiel” heeft de vrouw in de laatste twintig jaren een soort tweede emancipatie ondergaan, een formidabele evolutie. Uit al die verschuivingen komt het nieuwe profiel van de vrouw tevoorschijn.

Om te ontdekken, hoe de nieuwe image er uit ziet, zijn we in de eerder verschenen artikelen een aantal terreinen doorgetrokken. We zwierden langs verschillende godsdiensten en levensbeschouwingen naar de psychologie en de sexualiteit. We kwamen terecht bij het wegverkeer, de politiek, het recht en de economische sfeer.

Op onze oppervlakkige zwerftocht reisden we in

andere landen, zoals Frankrijk en Amerika, in China en Algerije. Tenslotte hielden we ons bezig met allerlei groepen. Werkende vrouwen, gescheiden vrouwen, „vrije” vrouwen en ongehuwde moeders passeerden de revue. Nonnen en politieke vrouwen, Groningse boerinnen, vrouwelijke predikanten, autobestuursters en mohammedaanse vrouwen kwamen ter sprake. Het spreekt vanzelf, dat onze tocht langs de genoemde terreinen van het maatschappelijk leven, door de diverse landen en groepen vrouwen, geen grondige aangelegenheid is geweest. Tal van zaken zijn zelfs geheel overgeslagen. Niet aan bod kwamen bv. de vrouw in het onderwijs, in de mode, of in de techniek. Evenmin werd aandacht besteed aan de vrouw en enige vorm van kunst, of sportbeoefening. Kortom: we hebben ons probleem niet uitputtend behandeld.

Maar nu de vraag: hebben de vrouwen in Nederland een nieuw profiel gekregen? Antwoord: Nog niet!

In de standaardopvatting van de passieve, emotionele, domme, uitsluitend statische vrouw, gelooft bij ons geen zinnig mens meer. Maar wie zou exakt kunnen weergeven, hoe haar nieuwe profiel er uit ziet?

„Op de kentering der tijden geboren, in onze oogen nog de ondergangen van de oude werelden die verbleeken, onze lippen geplooid ten nieuwen groet...” zegt Henriëtte Roland Holst. Wat in de wereld al verdwenen en veranderd mag zijn, de vrouwen leven inderdaad nog in een kenteringsfase. Men moet over waarlijk visionaire gaven beschikken, om vanuit een dergelijke woelige periode, het toekomstbeeld te kunnen schetsen.

Waarschijnlijk ontbreekt me de visie; niet ontbreekt de zekerheid, dat het nieuwe profiel komen zál. De zekerheid ontleen ik o.a. aan de reeds zichtbare partiële veranderingen, die ten slotte tezamen het nieuwe patroon zullen vormen.

Dezer dagen kreeg ik een vertaald boek in handen van de Italiaanse Oriana Fallaci. De oorspronkelijke titel luidt: „Il sesso inutile”, het waardeloze, het nutteloze geslacht ¹⁾. De schrijfster, een jonge journaliste, kreeg van de direktie van haar krant de opdracht een wereldreis te maken en daarbij aandacht te schenken aan de positie van de vrouwen, met name in de wereld van Azië. Nu is het een zelden voorkomend verschijnsel, een algemeen boek over de situatie en de emancipatie van vrouwen, te treffen. Alle bestaande literatuur behandelt een déélterrein. Fallaci's boek werd derhalve met gespannen verwachtingen gelezen. Wel, „het waardeloze geslacht” is een waardeloos boek. Wat erger is, het is een volstrekt negatief boek. De journaliste, die per vliegtuig via Karachi naar New Delhi, Calcutta, Singapore, Hong Kong en Tokio hupte, om haar reis in Hawaï te beëindigen, schrijft levendig en vlot over haar ontmoetingen hier en daar. Ze kwam curieuze vrouwen tegen en ze geraakte ook wel in min of meer curieuze situaties. Maar ze beschrijft vooral het zielige, tragische, zinloze in de vrouwenlevens waarmee ze, uiterst vluchtig, in kontakt kwam. Ze analyseert niet, ze geeft geen enkel perspectief, ze is zelfs geen moment echt bewogen met wat ze ziet. Haar drijfveer is nieuwsgierigheid en daarbij trilt ze heen en weer tussen afschuw over wat ze ziet (en vermoedt), en opluchting, dat ze over een paar dagen thuis, in Rome kan zijn. Haar slot luidt (bl. 245):

„Het grote refrein, dat de vrouwen van de hele aardbol onrustig maakt, is Emancipatie en Vooruitgang; in ieder land, dat ik bezocht, vlamden die twee woorden op; overal kauwden de vrouwen erop, alsof het kauwgum was. Wij, ontwikkelde vrouwen, hebben haar die woorden bijgebracht, maar we hebben er niet bij gezegd, dat je van kauwgum ook maagpijn kunt krijgen. (Op mijn tocht) ... had ik gezien, hoe de vrouwen om haar sombere, dwaze ongeluk draaien.” Eigenlijk is het niet verbazingwekkend, dat een Italiaanse vrouw er op uittrekt, om elders ellende in vrouwenlevens te zoeken, en er dan inderdaad mee thuis komt. Juist in Italië ligt de druk van de katholieke kerk, in al haar loodzwaarte, nog op het gezinsleven, op het familie-recht en op de vrouw. Nog zeer onlangs bleek dit opnieuw, toen het hoofd van de kerk meende zich te moeten mengen in de parlementaire strijd over een wijzigingsvoorstel van het Italiaanse echtscheidingsrecht. Italiaanse vrouwen staan dicht bij de vrouwen in Azië, dan bij ons.

Ik weiger echter de negatieve instelling van mejuffrouw Fallaci te volgen. Ik weiger aan te

nemen, dat vrouwen een waardeloos geslacht vormen, zelfs al bestaan er landen, waar men vrouwen als waardeloos behandelt.

Er bestaat één mensengeslacht, verdeeld in vrouwelijke en mannelijke varianten. Het mensengeslacht als geheel is net zo waardeloos en nutteloos — of juist waardevol en zinvol — als de afzonderlijke mens, de vrouw of de man, waardeloos dan wel waardevol is.

Helaas zit er weinig schot in de „zaak van de vrouwen”. Waar vandaan kan een nieuwe impuls komen? Niet van het recht — het recht registreert achteraf.

Niet van de levensbeschouwingen — deze hebben het volhandig zichzelf te rechtvaardigen. Evenmin van de politiek — men gebruikt vrouwen ten behoeve van de politiek, niet de politiek voor de vrouwen.

De psychologie en de andere menswetenschappen? — Onmisbare hulpmiddelen, maar verder...?

Welk land zal stimuleren? Welke groep zal stootroep zijn? Ik weet geen antwoord. Maar we willen uit de impasse komen.

Het nieuwe profiel van de vrouw kan alleen gekristalliseerd worden, wanneer wij vrouwen er zelf onze schouders onder zetten. De enigen, die ons nieuwe profiel kunnen schetsen, zijn wijzelf.

Het heeft natuurlijk geen zin de geschiedenis terug te willen draaien. We moeten noch met de middelen van het verleden gaan strijden, noch ons verouderde feministische doeleinden stellen. Waarschijnlijk is het zelfs wijzer, de kraan der strijdbaarheid niet al te wijd te openen. Maar wat ieder van ons wel degelijk kan doen, is ons voortdurend bewust zijn van onze verantwoordelijkheid voor de situatie van alle vrouwen. In alle kringen, waarin we leven, of ons bewegen, in ons huis en ons gezin, in onze werkkring, onze verenigingen, besturen, commissies enz. enz. kunnen we proberen in dit opzicht onze invloed te laten gelden. Niet bits, noch preuts; niet met de bijl erin hakken; als het enigszins kan, subtiel.

Onze anglosaksische zusters plegen gebruik te maken van de slogan: „Never underestimate the power of a woman!” (Onderschat nooit de machtige invloed van een vrouw). Laten wij vrouwen vooral onze eigen invloed niet onderschatten. En tot slot: laten we onze pogingen, te komen tot een nieuw vrouwenprofiel, vooral kruiden met een paar korrels ironische afstand. Mensen, die zichzelf en hun strevingen zo verschrikkelijk serieus nemen, hebben misschien het gelijk aan hun kant, maar van louter humoorsheid worden zij en hun zaak voor anderen onverteerbaar.

M. R.

¹⁾ Vertaling: „Vrouwen... in haar wisselend lot”. Uitg. Ad. M. C. Stok, Forum Boekerij, Den Haag, geen jaartal (wschl. ± 1966).

uitzendingen van het humanistisch verbond

maandag 26 juni 1940 uur: G. A. Kooy „We moeten het samen doen” (Hilv. II)

vrijdag 30 juni 22.25 uur: Kort kommentaar (Hilv. I)

maandag 3 juli 1940 uur: S. Bouma: „Een oud maar urgent thema” (Hilv. II)

vrijdag 30 juni 22.25 uur: Kort kommentaar (Hilv. I)

Kort kommentaar UITZENDING VAN VRIJDAG 16 JUNI 1967

„Een merkwaardige uitlating”

Overall waar mensen in de afgelopen weken bij elkaar zijn geweest, was er maar één onderwerp van gesprek: de oorlog tussen Israël en de Arabische landen en de gevolgen daarvan. Begrijpelijk, omdat er sprake is geweest van een oorlog, hoe kort ook. Alle mensen van dertig jaar en ouder hebben er enig — of veel — idee van wat dat betekent. En de mogelijkheid dat dit tot een strijd over de hele wereld zou kunnen uitgroeien, doet heel wat mensen de schrik om het hart slaan. Het is heel natuurlijk en ook heel goed, dat we proberen na te gaan hoe dit alles kon gebeuren en hoe voor de toekomst de oorzaken kunnen worden weggenomen.

Het heeft mij getroffen, dat die oorzaak — want hij heeft er maar één — voor ir. van Dis, lid en voorzitter van de driemansfractie van de gereformeerde staatspartij in de Tweede Kamer al heel erg voor de hand ligt. Volgens hem ligt die bij een huiselijk geschil, ongeveer drieduizend jaar geleden, dat veroorzaakt was door Abraham. Abraham's vrouw Sarah kreeg geen kinderen. Dat verdroot Abraham en daarom verwekte hij bij zijn dienstmaagd Hagar het kind, dat hij zozeer begeerde. Dat kind was Ismael. Toen later op hoge leeftijd Sarah toch nog een zoon kreeg, Isaac, werd het voor Abraham wat moeilijk. Op wens van Sarah stuurde hij Hagar en haar zoontje Ismael weg. Isaac werd de stamvader van de Joden, Ismael van de Arabieren.

En dat nu is volgens ir. van Dis de oorzaak van deze oorlog. Op 25 mei deelde hij mee, dat, wat toen nog „De verscherpte toestand” genoemd kon worden zijn oorzaak vindt „in de dodelijke haat die de nakomelingen van Ismael die van Isaac toedragen”. Het staat allemaal in het 21ste hoofdstuk van het boek Genesis, waar ook is vermeld dat de weggestuurde dienstmaagd Hagar een Egyptische was.

Vermoedelijk behoort deze uitlegkunde tot een folklore die alleen nog in Nederland te vinden is. Maar het blijkt dat ook onze minister Luns opmerkelijk dicht in de buurt van zijn politieke tegenvoeter komt. Hij zei op 6 juni in de Tweede Kamer tot ir. van Dis, dat ook naar zijn mening de — intussen ontbrande — oorlog zijn oorzaak vond in de „ontchristening in de regio” zoals hij voor deze gelegenheid het Midden-Oosten noemde. Doordat de Arabieren de beginselen van de christelijke, joodse en andere godsdiensten verzaakt hadden, kon deze treurige toestand ontstaan.

Ik weet niet of de humanistische leden van de Kamer zich deze uitlating erg hebben aange trokken. Zij hebben er hun stem niet tegen verheven. Misschien vonden zij dat bij deze gelegenheid niet erg passend en dat is dan wel begrijpelijk.

Misschien ook waren zij te verbluft van de onverwachte zendingsijver van de minister. Maar intussen is het dan toch maar zó, dat een minister die er om bekend staat dat hij zich altijd buitengewoon omzichtig uitlaat en bijna elke verklaring onherkenbaar verpakt in diplomatieke taal, nu zo maar ineens de mensen die zich niet rekenen tot aanhangers van een godsdienst in staat acht tot het ontketenen van oorlogen.

Natuurlijk bedoelt minister Luns het niet zo. Hij weet drommels goed dat oorlogvoeren geen monopolie van buitenkerkelijken is. Er zijn in de geschiedenis van de laatste zeventien eeuwen enkele voorbeelden te noemen van landen die juist uit godsdienstige overwegingen zeer bloedige oorlogen hebben gevoerd. En dat wil ook niet zeggen, dat godsdienst tot oorlog leidt. De uitlating was hoogst ongelukkig. Zij doet zien welke vreemde gedachten er ook bij overigens schrandere mensen soms onder de oppervlakte kunnen leven.

H. van Hulst

HUMANISTISCH VAKANTIECENTRUM „DE ARK”

Belvédèrelaan 14, Nunspeet.

Goede verzorging, redelijke prijzen.

Kamers beschikbaar van 29 juli tot 2 september.

Folder op aanvraag.

Vanaf 1 juni inschrijving mogelijk voor de bejaardenweken van 9 tot 30 september, in het Humanistisch Vakantiecentrum „De Ark”. Deelname voor personen boven de 60 jaar, prijs f 65,— p.p. per week.

VAKANTIE

Voor 1967 organiseert een buitenwerkcommissie de volgende jongerenkampen.

1. Voor de 10 t/m 12 jarigen een week naar een tentenkamp in Vierhouten van 1 t/m 8 juli.
Prijs f 60,—.
2. Voor 16 t/m 18 jarigen. 2 trektochten:
 - a. Frankrijk. 4 t/m 19 juli.
 - b. Engeland. 1 t/m 16 augustus.Prijs voor deze kampen f 215,— per persoon incl. reiskosten vanaf resp. Rotterdam en Hoek v. Holland.

Voor volledige inlichtingen kunt u zich wenden tot Mej. O. Verwaal, Kastelenplantsoen 58, Utrecht.